

Als erfgoed plots 'in de weg' staat

ERFGOED Een installatie bij het Antwerpse Museum voor Schone Kunsten moet plaatsmaken voor een extra toegangsweg. Of het werk gered kan worden, is onduidelijk. Het had nooit zover hoeven te komen, schrijven Stefaan Vervoort en Elize Mazadiego.

Stefaan Vervoort & Elize Mazadiego
Postdoctoraal onderzoeker aan de UGent & postdoctoraal onderzoekster aan de Universiteit van Amsterdam.

Quand le ciel bas et lourd (1992), een installatie van de Argentijnse kunstenaar David Lamelas, wordt eind februari ontmanteld (*DS Avond 10 januari*). Het werk bestaat uit een trapeziomvormige structuur in staal waaronder drie rijen van acht bomen zijn aangeplant, en staat al ruim drie decennia op een grindvlak in de tuin van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten in Antwerpen (KMSKA). Het werk is met de jaren onderdeel van de urbane en artistieke geschiedenis van de stad geworden, maar vandaag, wanneer de jarenlange renovatie van het KMSKA haar finale fase ingaat, blijkt het in conflict te zijn met het nieuwe museumontwerp. Op de plek van het werk komt een nieuwe toegangsweg voor kunsttransport.

Het plan om de installatie elders op de site herop te bouwen, een oplossing die de kunstenaar aanvaardde, is verlaten. Na een negatief advies van het Vlaamse Agentschap Onroerend Erfgoed trok het kabinet van Vlaams minister van Cultuur Jan Jambon (N-VA) zijn toegekende steun in en droeg het de verantwoordelijkheid over aan het Museum voor Hedendaagse Kunst in Antwerpen (M HKA), dat het werk in 2011 van de kunst-

naar heeft gekregen. Lamelas stuurde een brief aan Jambon en wees op het belang van de installatie en op de verantwoordelijkheid van de Vlaamse overheid om het werk te redden. Die brief werd ondertekend door ruim 900 kunstenaars, curatoren, museumdirecteurs, kunsthistorici en andere culturele werkers.

Ondanks die breed gedragen oproep heeft Bart De Baere, directeur van het M HKA, nog geen concrete plannen om het werk te redden. Het budget zou ontbreken om de geschatte heropbouwkosten van zo'n 110.000 euro te dekken. Het museum moet publieke of private sponsors vinden, of het publiek vragen om via een crowdfundingcampagne bij te dragen, zoals De Baere al heeft geopperd. Die laatste denkpiste is onrealistisch, gezien de ingeschatte kosten. *Quand le ciel bas et lourd* is nog steeds tot een onzekere toekomst veroordeeld.

Koloniale geschiedenis

De installatie werd in 1992 gerealiiseerd voor de tentoonstelling *Amerika: Bruid van de zon - 500 jaar Latijns-Amerika en de Lage Landen* in het KMSKA. Die onderzocht de culturele, economische en politieke uitwerking

van Amerika door Europese landen en het lange, gewelddadige project van kolonisatie, onderdrukking en uitvlakking. Het werk van Lamelas spreekt tot die thematiek. Met de tijd groeien sommige bomen over de stalen structuur en verbergen ze die

Is het niet de taak van musea en de Vlaamse overheid om kunstwerken, objecten en gebouwen te conserveren die publiek bezit zijn?

haast, terwijl andere bomen door gebrek aan licht en water afsterven. Die poëtica van repressie en het overkomen ervan resonanceert met de westerse machtsontplooiing in Amerika. Tegelijk kun je het werk lezen in het licht van de donkere koloniale geschiedenis van België. Typisch voor Lamelas' werk is dat hij zulke thema's niet let-

terlijk verbeeldt, laat staan dat het werk ertoe te reduceren valt. Een semantische openheid ligt aan de basis van de hoopvolle boodschap die de installatie uitdrukt.

De meeste prangende vraag is: hoe is het zover kunnen komen dat een embleem van het Antwerpse artistieke en urbane erfgoed vergeten of zelfs verwaarloosd wordt? Waarom voorzag het M HKA niet dat de installatie op termijn 'in de weg' zou komen te staan, aangezien het masterplan voor het nieuwe KMSKA dateert van 2006, jaren voor de schenking? En waarom kaartte het KMSKA het probleem niet zelf aan in 2013, toen de renovatie een tweede fase inging en de implicaties van het ontwerp toch gekend moesten zijn? Het bestuur en de staf van het KMSKA en M HKA vergaderden en werkten bovendien al sinds 2016 geregeld samen.

In een klimaat waarin erfgoed tot de belangrijkste culturele activa van steden en landen gerekend wordt, zou je meer aandacht en zorg voor die kwesties verwachten. Dit is allesbehalve een 'spannend verhaal', in de trivialisering van De Baere. Het M HKA heeft alle belang bij de redding van een sleutelstuk uit zijn collectie, maar had het probleem van bij het begin kunnen voorkomen.

Waar blijft mea culpa?

De Lamelas-saga opent ook een bredere kwestie: hoe gaan instituten en overheden in Vlaanderen om met cultuur erfgoed? Is het niet de taak van musea en de Vlaamse overheid om kunstwerken, objecten en gebouwen te conserveren die publiek bezit zijn? Wanneer een kunstwerk aan de Vlaamse Gemeenschap geschenken is, dan komt die gift – zoals de socioloog Marcel Mauss ons lang geleden heeft geleerd – met een schuld. Door de schenking aan te nemen zijn het M HKA en de Vlaamse Gemeenschap op een zowel wettelijke als morele grond iets verschuldigd aan de kunstenaar. Publieke aansprakelijk komt boven op de taak om erfgoed te bewaren en te bewaken. Ze dragen de verantwoordelijkheid om kunst in de publieke ruimte te beschermen tegen concurrerende belangen en krachten, van architecten die hun plannen aan de bestaande context opleggen en daarbij restricties negeren tot vastgoedontwikkelaars die een private claim proberen te leggen op de publieke ruimte. Vreemd genoeg lijken zulke krachten gesteund door de musea, of konden ze ten minste onthullen met hun impliciete toestemming.

Het meest eigenaardige in dit verhaal is misschien wel de achtelose en zelfs vrijblijvende respons van het M HKA. Als aan de museale taak van de bescherming van erfgoed niet is voldaan, zou een mea culpa op zijn plaats zijn. De betrokken instituten en partijen zouden daarbij hun verantwoordelijkheid nemen en toegeven dat ze de situatie mogelijk verkeerd hadden ingeschat. Zo'n erkenning zou een integer debat kunnen doen ontstaan over de toekomst en het lot van de installatie, en over erfgoed in het algemeen.

Quand le ciel bas et lourd staat al dertig jaar op deze plaats, maar wordt eind deze maand ontmanteld. © Nattida-Jayne Kanyachalao